

Derin Öğrenme Deep Learning

Hazırlayan: M. Ali Akcayol
Gazi Üniversitesi
Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

Bu dersin sunumları, "Ian Goodfellow, Yoshua Bengio and Aaron Courville, Deep Learning, MIT Press, 2016." kitabı kullanılarak hazırlanmıştır.

İçerik

- ▶ Olasılık teorisi
- ▶ Olasılık dağılımları
- ▶ Marjinal olasılık
- ▶ Şartlı olasılık
- ▶ Beklenen değer
- ▶ Varyans ve standart sapma
- ▶ Yaygın kullanılan dağılımlar
- ▶ Bayes kuralı
- ▶ Bilgi teorisi

Olasılık teorisi

- ▶ **Olasılık teorisi, rastgele/belirsiz olayların analizi** ile ilgilenir.
- ▶ **Yapay zeka (artificial intelligence - AI)** uygulamalarında **olasılık teorisi iki şekilde kullanılır:**
 - ▶ Olasılık teorilerini kullanarak oluşturulan **problemlerin** AI sistemleriyle **çözümünde** olasılık kurallarından faydalanılır.
 - ▶ **AI sistemlerinin** davranışının **analizinde** olasılık ve istatistik kullanılabilir.
- ▶ **Olasılık teorisi, belirsizliğin varlığının nedenini açıklar; bilgi teorisi, olasılık dağılımdaki belirsizlik miktarını ölçer.**
- ▶ Olasılık teorisi ilk olarak **olayların sıklığını analiz etmek için geliştirilmiştir.**
- ▶ **Bilgisayar bilimlerinin** birçok alanında **girişler kesindir ve deterministiktir.**
- ▶ Makine öğrenmesi **belirsiz** ve **stokastik** büyüklüklerle uğraşır.

3

Olasılık teorisi

- ▶ **Belirsizliğin olası 3 kaynağı vardır:**
 - ▶ **Sistemde var olan doğal stokastik özellikler** modelleniyor olabilir.
 - ▶ **Eksik gözlemlleme** yapılmış olabilir.
Sistem davranışını ifade eden değişkenlerin tümü gözlemlenmemiş olabilir.
 - ▶ **Eksik modelleme** yapılmış olabilir.
Sistemdeki bazı bilgiler göz ardı edilebilir, bunlar belirsizliğe yol açabilir.
- ▶ Bazen **basit ancak belirsiz bir kuralı kullanmak** daha **pratik** ve oluşturmak daha az maliyetlidir (*Kuşların çoğu uçar.*).
- ▶ **Deterministik ve karmaşık bir kuralı oluşturmak** daha **maliyetlidir** ve hata halen ortaya çıkabilir (*Uçmayı henüz öğrenmemiş genç kuşlar; uçuş yeteneğini kaybetmiş hasta ve yaralı kuşlar dışındaki kuşlar uçar.*).

4

Olasılık teorisi

- ▶ **Bayesian probability:**
Mutlak doğru veya yanlış **kesinlik içeren Bayesian olasılığıdır** $\{0, 1\}$ (Doktorun hasta için grip veya değil şeklindeki kararı).
- ▶ **Frequentist probability:**
Tekrara dayalı olasılık içeren sıklık olasılığıdır $[0, 1]$ (Belirli semptomları gösteren hastaların %40 grip olma olasılığı).
- ▶ **Olasılık teorisi**, belirsizliğe sahip bir **önermenin doğru veya yanlışlığını** tanımlamak için **biçimsel kuralları sağlar**.
- ▶ **Random variable: Rastgele** farklı **değerler alabilen değişkendir**.
- ▶ Rastgele **değişkenler, kesikli veya sürekli** olabilir.

5

İçerik

- ▶ Olasılık teorisi
- ▶ **Olasılık dağılımları**
- ▶ Marjinal olasılık
- ▶ Şartlı olasılık
- ▶ Beklenen değer
- ▶ Varyans ve standart sapma
- ▶ Yaygın kullanılan dağılımlar
- ▶ Bayes kuralı
- ▶ Bilgi teorisi

6

Olasılık dağılımları

Kesikli değişkenler ve olasılık kütle fonksiyonları

- ▶ **Probability distribution**, bir **rastgele değişkenin** veya değişken kümesinin her durumu için **nasıl değer aldığını tanımlar**.
- ▶ **Kesikli değişken** üzerinde **olasılık dağılımı** **probability mass function (PMF)** kullanılarak tanımlanabilir.
- ▶ **PMF**, bir random değişkenin bir durumdan başka **bir duruma geçiş olasılığını eşleştiren fonksiyondur**.
- ▶ $P(x) = 1$ ise x 'e geçiş kesindir, $P(x) = 0$ ise x 'e geçiş olanaksızdır.
- ▶ PMF, birden fazla değişken üzerinde işlem yapabilir.
- ▶ Bu tür olasılık dağılımlarına **joint probability distribution** denir.
- ▶ $P(x = x, y = y)$, $x = x$ ve $y = y$ 'nin **eş zamanlı olma olasılığıdır** $P(x, y)$.

7

Olasılık dağılımları

- ▶ Bir rastgele x değişkeni üzerinde tanımlanan **probability mass function** P , **şağıdaki özellikleri sağlamak zorundadır**:
 - ▶ P 'nin **domain'i**, x değişkeninin olası **tüm durumlarının kümesi** olmak zorundadır.
 - ▶ **0'dan küçük** ve **1'den büyük** olasılığa sahip durum olamaz.
 $\forall x \in x, 0 \leq P(x) \leq 1$.
 - ▶ Tüm durumların **olasılık toplamı 1 olmalıdır** (normalized).
 $\sum_{x \in x} P(x) = 1$.
- ▶ **Uniform distribution**: k duruma sahip bir rastgele x değişkeninde tüm durumlar eşit olasılığa sahiptir.

$$P(x = x_i) = \frac{1}{k} \quad \text{tüm } i\text{'ler için}$$
$$\sum_i P(x = x_i) = \sum_i \frac{1}{k} = \frac{k}{k} = 1$$

8

Olasılık dağılımları

Sürekli değişkenler ve olasılık yoğunluk fonksiyonları

- ▶ Sürekli değişken üzerinde olasılık dağılımı **probability density function (PDF)** kullanarak tanımlanabilir.
- ▶ **Probability density function p , aşağıdaki özellikleri sağlamak zorundadır:**
 - ▶ **p 'nin domain'i**, x değişkeninin olası **tüm durumlarının kümesi** olmak zorundadır.
 - ▶ **0'dan küçük** olasılığa sahip durum olamaz.
 $\forall x \in x, p(x) \geq 0$.
 - ▶ Tüm durumların **olasılık toplamı 1 olmalıdır**.
 $\int p(x)dx = 1$
- ▶ PDF, belirli bir durum için değil, **bir aralık için olasılığı verir**.
- ▶ $\int_{[a,b]} p(x)dx$, x değişkeninin $[a, b]$ aralığındaki olasılığını verir.

9

İçerik

- ▶ Olasılık teorisi
- ▶ Olasılık dağılımları
- ▶ **Marjinal olasılık**
- ▶ Şartlı olasılık
- ▶ Beklenen değer
- ▶ Varyans ve standart sapma
- ▶ Yaygın kullanılan dağılımlar
- ▶ Bayes kuralı
- ▶ Bilgi teorisi

10

Marjinal olasılık

- ▶ **Marginal probability:** Bir **altküme üzerindeki olasılık dağılımına marjinal olasılık dağılımı** denir.
- ▶ x ve y kesikli rastgele değişkenler için olasılık dağılımı $P(x, y)$ olsun.
- ▶ Belirli bir y aralığı için $P(x)$ aşağıdaki gibi ifade edilir.

$$\forall x \in x, P(x = x) = \sum_y P(x = x, y = y)$$

- ▶ Sürekli değişkenler için $p(x)$ aşağıdaki gibi ifade edilir.

$$p(x) = \int p(x, y) dy$$

11

İçerik

- ▶ Olasılık teorisi
- ▶ Olasılık dağılımları
- ▶ Marjinal olasılık
- ▶ **Şartlı olasılık**
- ▶ Beklenen değer
- ▶ Varyans ve standart sapma
- ▶ Yaygın kullanılan dağılımlar
- ▶ Bayes kuralı
- ▶ Bilgi teorisi

12

Şartlı olasılık

- ▶ Bazen **bir olay olduktan sonra**, ona bağlı olarak **başka bir olayın olma olasılığını** bilmek gerekebilir (**conditional probability**).
- ▶ $y = y$ ve $x = x$ için $P(y = y \mid x = x)$ şeklinde gösterilir.
- ▶ Şartlı olasılık $P(y = y \mid x = x)$ aşağıdaki gibi hesaplanabilir.

$$P(y = y \mid x = x) = \frac{P(y = y, x = x)}{P(x = x)}$$

- ▶ Yukarıdaki şartlı olasılık $P(x = x) > 0$ ise tanımlanabilir (şart oluşmadan ardıl hesaplanamaz).
- ▶ Bir olayın ardıllarının hesaplanmasına **intervention query** denir.

13

İçerik

- ▶ Olasılık teorisi
- ▶ Olasılık dağılımları
- ▶ Marjinal olasılık
- ▶ Şartlı olasılık
- ▶ **Beklenen değer**
- ▶ Varyans ve standart sapma
- ▶ Yaygın kullanılan dağılımlar
- ▶ Bayes kuralı
- ▶ Bilgi teorisi

14

Beklenen değer

- ▶ Çok sayıda değerden oluşan büyük bir kümede değişkenlerin ortalama değerleri önemlidir.
- ▶ **Beklenen değer**, $P(x)$ dağılımına göre $f(x)$ fonksiyonunun ortalama değerini ifade eder.

$$\mathbb{E}[\mathbf{X}] = \sum_x x f(x)$$

$$\mathbb{E}[\mathbf{X}] = \int x f(x) dx$$

15

Beklenen değer

Örnek:

- ▶ X , (a, b) aralığında **uniform** bir dağılıma sahipse, beklenen değeri bulalım.

$$f(x) = \begin{cases} \frac{1}{b-a} & a < x < b \\ 0 & x < a \text{ or } x > b \end{cases}$$

$$\begin{aligned} EX &= \int_{-\infty}^{\infty} x f(x) dx \\ &= \int_a^b x \left(\frac{1}{b-a} \right) dx \\ &= \frac{1}{b-a} \left[\frac{1}{2} x^2 \right]_a^b \\ &= \frac{a+b}{2}. \end{aligned}$$

- ▶ Uniform dağılım için beklenen değer aritmetik ortalamaya eşittir.

16

Beklenen değer

Örnek:

- ▶ X , $[0, 1]$ aralığında **sürekli rastgele değişken** ise beklenen değeri bulalım.

$$f(x) = \begin{cases} 2x & 0 \leq x \leq 1 \\ 0 & \text{otherwise} \end{cases}$$

$$\begin{aligned} EX &= \int_{-\infty}^{\infty} x f(x) dx \\ &= \int_0^1 x(2x) dx \\ &= \int_0^1 2x^2 dx \\ &= \frac{2}{3}. \end{aligned}$$

17

İçerik

- ▶ Olasılık teorisi
- ▶ Olasılık dağılımları
- ▶ Marjinal olasılık
- ▶ Şartlı olasılık
- ▶ Beklenen değer
- ▶ **Varyans ve standart sapma**
- ▶ Yaygın kullanılan dağılımlar
- ▶ Bayes kuralı
- ▶ Bilgi teorisi

18

Varyans

- **Varyans**, bir rastgele x değişkeninin aldığı **değerlerin değişimini gösterir** (σ^2).
- Varyans, gerçekleşen değer ile beklenen değer farklarının karelerinin toplamının aritmetik ortalamasıdır.

$$\sigma_X^2 = V[X] = \sum_{x \in D} (x - \mu)^2 = E[(X - \mu)^2]$$

$$\sigma_X^2 = V[X] = \int_{-\infty}^{\infty} (x - \mu)^2 \cdot f(x) dx = E[X^2] - [EX]^2$$

- **Standart sapma**, varyansın kareköküdür (σ).

19

Varyans

Örnek:

- Bir zar için varyans ve standart sapmayı bulalım.
- Beklenen değer;

$$\mu = 1\left(\frac{1}{6}\right) + 2\left(\frac{1}{6}\right) + 3\left(\frac{1}{6}\right) + 4\left(\frac{1}{6}\right) + 5\left(\frac{1}{6}\right) + 6\left(\frac{1}{6}\right) = \frac{7}{2}$$

- $(X - \mu)^2$ için beklenen değer;

x	$m(x)$	$(x - 7/2)^2$
1	1/6	25/4
2	1/6	9/4
3	1/6	1/4
4	1/6	1/4
5	1/6	9/4
6	1/6	25/4

$$E((X - \mu)^2) = V(X) = \frac{1}{6} \left(\frac{25}{4} + \frac{9}{4} + \frac{1}{4} + \frac{1}{4} + \frac{9}{4} + \frac{25}{4} \right) = \frac{35}{12}$$

- Standart sapma; $D(X) = \sqrt{35/12} \approx 1.707$

20

Varyans

Örnek:

- X , **sürekli rastgele değişken** için varyansı bulalım.

$$f(x) = \begin{cases} \frac{3}{x^4} & x \geq 1 \\ 0 & \text{otherwise} \end{cases}$$

$$\begin{aligned} E[X] &= \int_{-\infty}^{\infty} x f(x) dx \\ &= \int_1^{\infty} \frac{3}{x^3} dx \\ &= \left[-\frac{3}{2} x^{-2} \right]_1^{\infty} \\ &= \frac{3}{2}. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} E[X^2] &= \int_{-\infty}^{\infty} x^2 f(x) dx \\ &= \int_1^{\infty} \frac{3}{x^2} dx \\ &= \left[-3x^{-1} \right]_1^{\infty} \\ &= 3. \end{aligned}$$

$$\text{Var}(X) = E(X^2) - (EX)^2 = 3 - \frac{9}{4} = \frac{3}{4}$$

- Standart sapma; $\frac{\sqrt{3}}{2}$

21

İçerik

- Olasılık teorisi
- Olasılık dağılımları
- Marjinal olasılık
- Şartlı olasılık
- Beklenen değer
- Varyans ve standart sapma
- Yaygın kullanılan dağılımlar
- Bayes kuralı
- Bilgi teorisi

22

Yaygın kullanılan dağılımlar

- ▶ Olasılık dağılımları **gerçek yaşamdaki uygulamaların analizinde yaygın kullanılır.**
- ▶ Olasılık dağılımları ile olayların **sonraki gerçekleşme zamanları, gerçekleşme sıklıkları tahmin edilebilir.**
- ▶ İleriye dönük verilerin **ortalama değerleri, maksimum/minimum değerleri tahmin edilebilir.**
- ▶ En yaygın kullanılan dağılımlar:
 - ▶ Bernoulli dağılımı
 - ▶ Binomial dağılım
 - ▶ Poisson dağılımı
 - ▶ Uniform dağılım
 - ▶ Normal dağılım
 - ▶ Exponential dağılım

23

Yaygın kullanılan dağılımlar

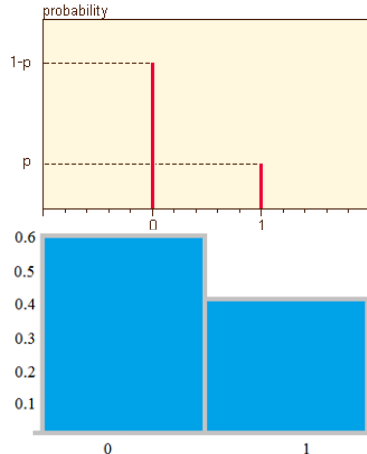
Bernoulli dağılımı

- ▶ Bernoulli dağılımı **iki olasılığa sahiptir ve olaylar bağımsızdır** (yazı/tura, doğru/yanlış).
- ▶ Bernoulli dağılımında, rastgele değişken x , p olasılıkla **1**, $(1 - p)$ olasılıkla **0** değerine sahiptir.

$$P(x) = \begin{cases} 1 - p, & x = 0 \\ p, & x = 1 \end{cases}$$

$$E[X] = p \quad \text{Var}[X] = p(1 - p)$$

- ▶ $p = 0,4$ için Bernoulli dağılımı şeklindeki gibidir.

Yaygın kullanılan dağılımlar

Binomial dağılım

- ▶ Aşağıdaki varsayımlar yapılmıştır:
 - ▶ **n adet deneme** veya test yapılmıştır.
 - ▶ Her deneme **başarılı veya başarısız** sonuçlanmıştır.
 - ▶ **Başarı olasılığı (p)** tüm denemelerde **eşit şansa sahiptir.**
 - ▶ Farklı **denemeler birbirinden bağımsızdır.**
 - ▶ **n adet denemede toplam başarılı sayısı ile ilgilenilir.**
- ▶ Yukarıdaki varsayımlar altında **X toplam başarı sayısıdır** ve binomial dağılıma sahiptir.

$$P(X = x) = \frac{n!}{x!(n-x)!} p^x (1-p)^{n-x} \quad x = 0, 1, 2, \dots, n$$

25

Yaygın kullanılan dağılımlar

Binomial dağılım - uygulamalar

- ▶ Aşağıdaki durumlarda binomial dağılım kullanılmaktadır:
 - ▶ Bir iş yerinde çalışan erkek/bayan sayısı
 - ▶ Başarılı satış aramalarının sayısı
 - ▶ Bir üretimde hatalı ürünlerin sayısı
 - ▶ Ağdaki bilgisayarlarda bir ayda arıza olan gün sayısı
 - ▶ Bir ağa eş zamanlı giren kullanıcı sayısı
- ▶ Ağdaki **toplam kullanıcı** sayısı **$n = 35$, eş zamanlı kullanıcı** sayısı **$x = 11$, bir kişinin** ağı kullandığı sürenin **oranı $p = 0,1$** olmak üzere, **11** kişinin eş zamanlı ağa girme olasılığı %0,033;

$$f(x) = \binom{n}{x} p^x (1-p)^{n-x} = \frac{n!}{x!(n-x)!} p^x (1-p)^{n-x}$$

$$f(11) = \frac{35!}{11!(35-11)!} 0,1^{11} (1-0,1)^{35-11} = 0,00033$$

26

Yaygın kullanılan dağılımlar

Binomial dağılım - örnek

- ▶ Bir sınavda 10 tane 4 seçenekli soru vardır ($n = 10$ ve $p = 1/4$).

- ▶ Bir öğrenci tamamen rastgele cevaplarsa;

- ▶ Hiç doğru cevap vermeme olasılığı;
$$P(X = 0) = \frac{10!}{0!(10 - 0)!} (0.25)^0 (1 - 0.25)^{10-0}$$
$$= (0.75)^{10}$$
$$= 0.0563$$

- ▶ İki doğru cevap verme olasılığı;
$$P(X = 2) = \frac{10!}{2!8!} (0.25)^2 (1 - 0.25)^8$$
$$= 45 \cdot (0.25)^2 \cdot (0.75)^8$$
$$= 0.2816$$

- ▶ Testte başarısız olma (5 ve altında doğru) olasılığı;
$$P(X \leq 5) = \sum_{i=0}^5 P(X = i)$$
$$= 0.0563 + 0.1877 + 0.2816 + 0.2503$$
$$+ 0.1460 + 0.0584$$
$$= 0.9803$$

17

Yaygın kullanılan dağılımlar

Binomial dağılım

- ▶ Binomial dağılımda beklenen değer ve varyans;

$$\mu = E(X) = np$$

$$\sigma^2 = V(X) = np(1 - p)$$

- ▶ 4 şıklı 10 sorudan oluşan sınav örneği için;

$$E(X) = 10 \cdot 0.25 = 2.5.$$

$$V(X) = 10 \cdot (0.25) \cdot (1 - 0.25) = 1.875$$

28

Yaygın kullanılan dağılımlar

Poisson dağılımı

- ▶ Aşağıdaki varsayımlar altında ortaya çıkar:
 - ▶ Bir zaman aralığındaki belirli sayıdaki olay ile başka zaman aralığındaki belirli sayıdaki **olay birbirinden bağımsızdır.**
 - ▶ **Bir zaman aralığındaki** belirli sayıdaki **olay dağılımı**, aynı boyuttaki **tüm zaman aralıkları için aynıdır.**
 - ▶ Zaman aralığının küçük bir parçası için **bir olayın olma olasılığı**, zaman aralığının tüm uzunluğu ile **oransaldır.**
- ▶ λ olayın olma oranı, t zaman aralığı ise, x belirlenen zaman aralığında olayın olma sayısıdır. $\mu = \lambda \cdot t$, t aralığında ortalama olay sayısıdır.

$$P(X = x) = e^{-\mu} \frac{\mu^x}{x!} \quad x = 0, 1, 2, \dots$$

- ▶ Beklenen değer ile varyans;

$$E(X) = \mu \quad V(X) = \mu$$

29

Yaygın kullanılan dağılımlar

Poisson dağılımı - uygulamalar

- ▶ Aşağıdaki durumlarda Poisson dağılımı kullanılabilir:
 - ▶ Bir bankaya saatlik gelen müşteri sayısı
 - ▶ Bir otoyolda günlük kaza sayısı
 - ▶ Belirli bir Web sunucuya saatlik erişim sayısı
 - ▶ Ankara'da günlük acil çağrı sayısı
 - ▶ Bir kitaptaki yazım hatası sayısı
 - ▶ Büyük bir şirkette aylık devamsızlık yapan çalışan sayısı
 - ▶ Belirli bir ürün için aylık talep sayısı

30

Yaygın kullanılan dağılımlar

Poisson dağılımı - örnek

- ▶ Bir kitapta **her 100 sayfada ortalama 1,5 yazım hatası** vardır ($\mu = 1,5$).

- ▶ Rastgele **100 sayfa seçildiğinde hata olmama olasılığı;**

$$P(X = 0) = e^{-\mu} \frac{\mu^x}{x!} = e^{-1.5} \frac{1.5^0}{0!} = 0.2231$$

- ▶ Rastgele **400 sayfa seçildiğinde hata olmama olasılığı;**

$$P(X = 0) = e^{-1.5 \cdot 4} \frac{(1.5 \cdot 4)^0}{0!} = 0.002479$$

- ▶ Rastgele 400 sayfa seçildiğinde **5 ve altında hata olmama olasılığı;**

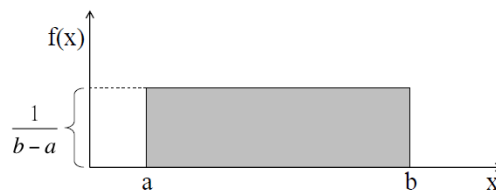
$$\begin{aligned} P(X \leq 5) &= \sum_{i=0}^5 P(X = i) \\ &= 0.0025 + 0.0149 + 0.0446 + 0.0892 \\ &\quad + 0.1339 + 0.1606 \\ &= 0.4457 \end{aligned}$$

Yaygın kullanılan dağılımlar

Uniform dağılım

- ▶ X rastgele değişkeninin dağılım fonksiyonu aşağıdaki gibi ise **uniform dağılıma sahiptir:**

$$f(x) = \frac{1}{b-a} \quad -\infty < a \leq x \leq b < \infty$$

- ▶ Beklenen değer ve varyans;

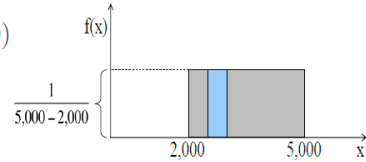
$$E(X) = \frac{a+b}{2} \quad V(X) = \frac{(b-a)^2}{12}$$

Yaygın kullanılan dağılımlar

Uniform dağılım - örnek

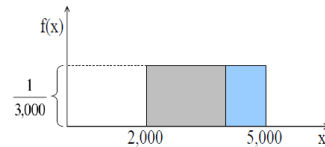
- ▶ Bir benzin istasyonu uniform dağılıma sahip olarak **günde 2000 lt - 5000 lt arasında** benzin satmaktadır.
- ▶ Bir gün için 2500 lt-3000 lt arasında benzin satma olasılığı;

$$P(2500 < X \leq 3000) = \frac{1}{5000 - 2000} (3000 - 2500)$$
$$= 0.1667.$$

- ▶ Bir gün için en az 4000 lt benzin satma olasılığı;

$$P(X > 4000) = \frac{1}{5000 - 2000} (5000 - 4000)$$
$$= 0.3333.$$

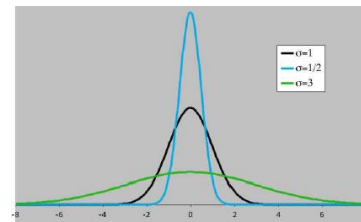
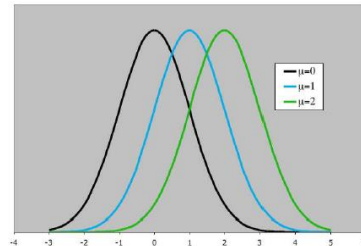
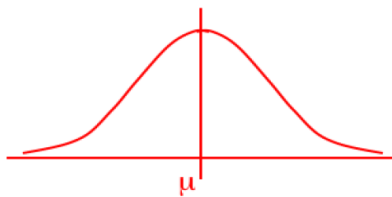
33

Yaygın kullanılan dağılımlar

Normal dağılım

- ▶ X rastgele değişkenin dağılım fonksiyonu aşağıdaki gibi ise normal dağılıma sahiptir (μ ortalama ve σ standart sapma):

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} \exp \left\{ -\frac{1}{2} \left(\frac{x - \mu}{\sigma} \right)^2 \right\} \quad -\infty < x < \infty$$

- ▶ Beklenen değer ve varyans;

$$E(X) = \mu \quad V(X) = \sigma^2$$

34

Yaygın kullanılan dağılımlar

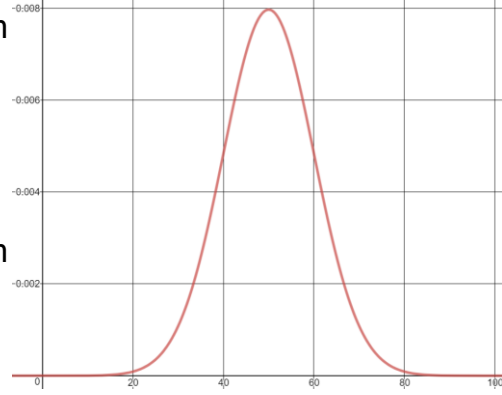
Normal dağılım - örnek

- ▶ Bir bilgisayar toplamak **ortalama 50dk** almaktadır. **Standart sapma 10dk.**
- ▶ Yeni gelen bir bilgisayarın tam 60 dk'da toplanma olasılığı;

$$\frac{1}{10\sqrt{2\pi}} e^{-0.5 \cdot \left(\frac{(60-50)}{10}\right)^2} = 0.0048$$

- ▶ Yeni gelen bir bilgisayarın tam 50 dk'da toplanma olasılığı;

$$\frac{1}{10\sqrt{2\pi}} e^{-0.5 \cdot \left(\frac{(50-50)}{10}\right)^2} = 0.00798$$

35

Yaygın kullanılan dağılımlar

Exponential dağılım

- ▶ X rastgele değişkeninin dağılım fonksiyonu aşağıdaki gibi ise exponential dağılıma sahiptir (λ = oran):

$$f(x) = \lambda e^{-\lambda x} \quad x \geq 0$$

- ▶ Aşağıdaki aralıklar için;

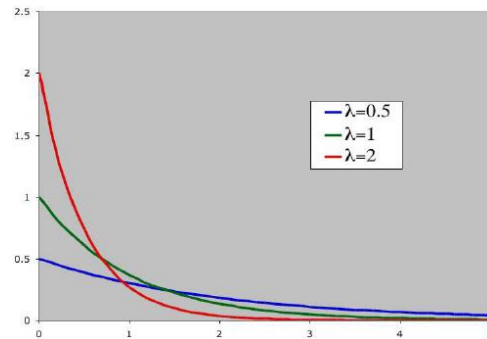
$$P\{X \leq x\} = 1 - e^{-\lambda x}$$

$$P\{X > x\} = e^{-\lambda x}$$

$$P\{x_1 < X \leq x_2\} = e^{-\lambda x_1} - e^{-\lambda x_2}$$

- ▶ Beklenen değer ve varyans;

$$E(X) = \frac{1}{\lambda} \quad V(X) = \left(\frac{1}{\lambda}\right)^2$$

36

Yaygın kullanılan dağılımlar

Exponential dağılım - örnek

- ▶ Bir alkali **bataryanın ömrü X** , exponential dağılıma sahiptir ve $\lambda = 0,05/\text{saat}$.
- ▶ Bu bataryanın ortalama ömrü kaç saattir;

$$E(X) = \frac{1}{0.05} = 20$$

- ▶ Bataryanın 10-15 saat arasında bitme olasılığı nedir?

$$P(10 < X \leq 15) = e^{-0.05 \cdot 10} - e^{-0.05 \cdot 15} = 0.1341$$

- ▶ Bataryanın 20 saatten sonra bitme olasılığı nedir?

$$P(X > 20) = e^{-0.05 \cdot 20} = 0.3679$$

37

İçerik

- ▶ Olasılık teorisi
- ▶ Olasılık dağılımları
- ▶ Marjinal olasılık
- ▶ Şartlı olasılık
- ▶ Beklenen değer
- ▶ Varyans ve standart sapma
- ▶ Yaygın kullanılan dağılımlar
- ▶ Bayes kuralı
- ▶ Bilgi teorisi

38

Bayes kuralı

- ▶ Bayes kuralı Reverend Thomas Bayes tarafından bulunmuştur.
- ▶ Bayes kuralı, bir olayın olma olasılığına bağlı olarak, başka **bir olayın şartlı olma olasılığını hesaplamak için kullanılır.**

$$P(x | y) = \frac{P(x)P(y | x)}{P(y)}$$

- ▶ Burada,
 $P(x)$ x olayının olma olasılığı,
 $P(y)$ y olayının olma olasılığı,
 $P(y | x)$ y olayının x olayına bağlı olma olasılığı,
 $P(x | y)$ x olayının y olayına bağlı olma olasılığını ifade eder.

39

İçerik

- ▶ Olasılık teorisi
- ▶ Olasılık dağılımları
- ▶ Marjinal olasılık
- ▶ Şartlı olasılık
- ▶ Beklenen değer
- ▶ Varyans ve standart sapma
- ▶ Yaygın kullanılan dağılımlar
- ▶ Bayes kuralı
- ▶ **Bilgi teorisi**

40

Bilgi teorisi

- ▶ **Entropi**, rastgele değere sahip bir değişken veya bir sistem için **belirsizlik ölçütüdür**.
- ▶ **Enformasyon**, rastgele bir olayın gerçekleşmesi halinde **ortaya çıkan bilgi ölçütüdür**.
- ▶ **Bir süreç için entropi**, tüm örnekler (durumlar) tarafından içerilen **enformasyonun değeridir**.
- ▶ **Eşit olasılıklı durumlara sahip sistemler yüksek belirsizliğe sahiptirler**.
- ▶ **Shannon**, bir sistemdeki durum değişikliğinde, **entropideki değişimin enformasyon boyutunu tanımladığını** öne sürmüştür.
- ▶ Buna göre bir sistemdeki **belirsizlik arttıkça**, bir durum gerçekleştiğinde **elde edilecek enformasyon boyutu da artacaktır**.

41

Bilgi teorisi

- ▶ Shannon bilgiyi bitlerle ifade ettiği için, logaritmayı 2 tabanında kullanmıştır ve enformasyon formülünü aşağıdaki gibi vermiştir.

$$I(x) = \log \frac{1}{P(x)} = -\log P(x)$$

- ▶ **$P(x)$** , **x** olayının gerçekleşme olasılığını gösterir.
- ▶ Shannon'a göre entropi, **iletilecek bir mesajın taşıdığı enformasyonun değeridir**.
- ▶ **Shannon entropisi H** , aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$\begin{aligned} H(X) &= E(I(X)) = \sum_{1 \leq i \leq n} P(x_i) \cdot I(x_i) \\ &= \sum_{i=1}^n P(x_i) \log_2 \frac{1}{P(x_i)} = -\sum_{i=1}^n P_i \log_2 P_i \end{aligned}$$

42

Bilgi teorisi

Örnek

- ▶ Bir paranın havaya atılması olayı rastsal X sürecini gösterebiliriz. Yazı ve tura gelme olasılıkları eşit olduğundan elde edilecek enformasyon,

$$I(X) = \log \frac{1}{P(X)} = \log \frac{1}{0,5} = \log 2 = 1$$

olur. **Bu olayın sonucunda 1 bitlik bilgi kazanılmıştır.**

- ▶ Entropi değeri ise 1 olarak bulunur.

$$\begin{aligned} H(X) &= -\sum_{i=1}^2 p_i \log_2 p_i \\ &= -(0.5 \log_2 0.5 + 0.5 \log_2 0.5) = 1 \end{aligned}$$

Bilgi teorisi

Örnek

- ▶ Aşağıdaki 8 elemanlı S kümesi verilsin.

$S = \{\text{evet}, \text{hayır}, \text{evet}, \text{hayır}, \text{hayır}, \text{hayır}, \text{hayır}, \text{hayır}\}$

- ▶ “*evet*” ve “*hayır*” için olasılık,

$$p(\text{evet}) = \frac{2}{8} = 0,25 \quad p(\text{hayır}) = \frac{6}{8} = 0,75$$

- ▶ Entropi değeri,

$$\begin{aligned} H(S) &= p(\text{evet}) \log_2 \frac{1}{p(\text{evet})} + p(\text{hayır}) \log_2 \frac{1}{p(\text{hayır})} \\ &= 0,25 \cdot \log_2 \frac{1}{0,25} + 0,75 \cdot \log_2 \frac{1}{0,75} \\ &= 0,81 \end{aligned}$$

Ödev

- Bayes kuralının clustering için uygulamasını içeren SCI/E dergilerinde yayınlanmış bir makale hakkında ödev hazırlayınız.